

Van Atelier- woningen tot Broedplaatsen

35

Van Eesterengesprek
#35 1 december 2014

Van Eesterenmuseum
Amsterdam

Van Atelier- woningen tot Broedplaatsen

Atelierwoningen	3
Zomerdijkstraat	3
Noodklok	6
Van Karnebeekstraat	7
Urban Resort	8
The Bookstore Project	11
Meer lezen	14
Colofon	14

Nieuw-West maakt naam als ideale stek voor creatieven. Er komen steeds meer broedplaatsen, werkverzamelgebouwen en atelierruimtes bij. In het kader van de Broedplaatsendagen 2014 was het onderwerp van het 35e Van Eesterengesprek dan ook: 'Van Atelierwoningen tot Broedplaatsen'. Aan het woord kwam een aantal bewoners van atelierwoningen in Amsterdam en de directeur van Urban Resort vertelde over de broedplaatsen in Nieuw-West. Johanna Schipper deed tot besluit verslag van de bijzondere aanpak van The Bookstore Project.

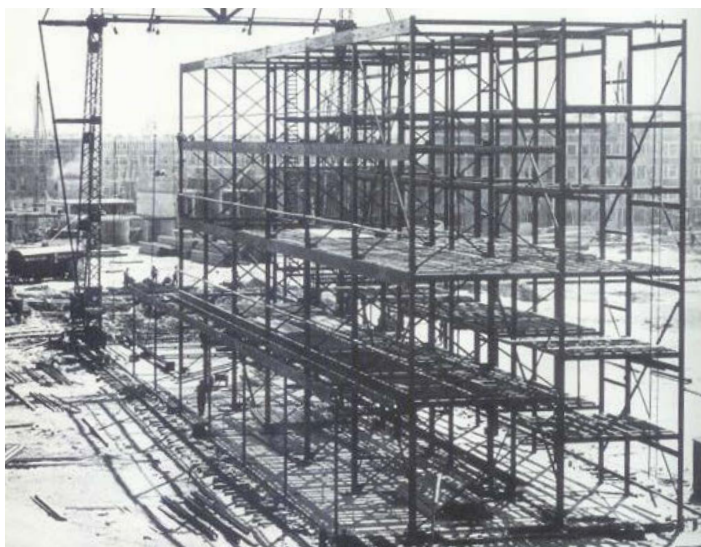
Atelierwoningen

De zoektocht naar werkruimte is van alle tijden. Het complex atelierwoningen aan de Zomerdijkstraat in de Rivierenbuurt kwam tot stand door eigen initiatief in de jaren 30 van de architect Piet Zanstra. Ook in Geuzenveld werden atelierwoningen gebouwd. Het paste binnen het denken over de stadsuitbreiding in deze periode. Stedenbouwkundige Cornelis Van Eesteren zocht naar een evenwichtige bevolkingsopbouw in de nieuwe wijken, met een prettige mengeling van wonen, werken en recreëren. Daarin was ook ruimte voor kunstenaars, vond hij. Vanaf de jaren 60 werden nieuwe wijken daarom standaard voorzien van enige atelierwoningen met een redelijke huur. Hoewel de behoefte aan atelierruimte niet minder is geworden, is nu de toekomst van beide ateliercomplexen onzeker.

Zomerdijkstraat

Tijdens zijn verblijf in Parijs raakt architect Piet Zanstra geïnspireerd door de atelierwoningen waarin hij - en veel bevriende kunstenaars - wonen en werken. Terug in Nederland nemen hijzelf en collega's Giesen en Sijmons het initiatief voor de bouw van gecombineerde woonwerkruimte in Amsterdam. Het drietal polst de interesse onder kunstenaars in Amsterdam, en die blijkt enorm. De gemeente is minder enthousiast en ziet weinig in het concept. Het was dus een uitdaging om - zonder subsidie - de huren betaalbaar te houden voor kunstenaars. Dankzij de inspanningen van wethouder de Miranda van Publieke Werken krijgt de NV Atelierwoningen een terrein aan de rand van Berlagés Plan Zuid in erfpacht voor een speciaal tarief. De gemeente verbindt daaraan de voorwaarde dat

“in elke atelierruimte een kunstambacht, ter beoordeling van Burgemeester en Wethouders, moet worden uitgeoefend”. Nadat een bouwer gevonden is, kan de promotiecampagne beginnen. In kunstenaarsvereniging Arti & Amicitiae zetten de architecten hun voorstel uiteen. In februari 1934 kan met de bouw begonnen worden en in november is het complex gereed. Het complex bestaat uit 32 atelierwoningen. Bij de indeling is op verschillende manieren rekening gehouden met het gebruik. De gerichtheid van de werkruimten op het noorden, met hun grote ramen, zorgt voor de meest ideale lichtinval. De balkonhekjes kunnen worden losgeschroefd om grote werken te verplaatsen. Er zijn rails geplaatst om doeken op te hangen, fonteintjes, schilderijbergingen en er zijn industriële vloeren aangebracht. De ateliers voor beeldhouwers bevinden zich op de begane grond. De hoogte van de atelierruimte is 4 meter, die van een woning hooguit 2,80m. Daarom verspringen de etages, een zogenaamde *splitlevel structuur*. De staalconstructie van het gebouw is, op de Bergpolderflat van Van Tijen in Rotterdam na (ook uit 1934), uniek in Nederland.

Staalskelet met zichtbaar de constructie met verspringende hoogten. Foto NAI

Bij het ontwerp heeft Zanstra zich onmiskenbaar laten inspireren door Le Corbusier, die in de jaren twintig een aantal atelierwoningen had ontworpen, en door het ontwerp van Mies van der Rohe in 1927 voor de Weissenhofsiedlung. 'De Zomerdijkstraat' kan in 1989 worden gerenoveerd dankzij een bijdrage van het Rijk van 3 miljoen gulden. Op basis van gesprekken met de bewoners zoekt renovatiearchitect Bertus Mulder naar oplossingen die het origineel respecteren en die werken voor de kunstenaars.

Aan de Zomerdijkstraat hebben veel bekende kunstenaars gewoond en gewerkt, onder wie beeldhouwer Gerrit van der Veen (in 1944 door de Duitsers gefusilleerd, ter nagedachtenis waaraan een plaquette op de buitenmuur van het complex is aangebracht), beeldhouwster Charlotte van Pallandt, Fred Carasso en Jaap Hillenius. Jan Wolkers schreef er verschillende boeken, waaronder *Roos van vlees* naar aanleiding van een gruwelijk incident met heet water in de badkamer van de atelierwoning, waardoor zijn dochtertje van twee overleed.

Interieur atelier van de beeldhouwer Paul Grégoire. Foto's Martin Albers, 1987, collectie Stadsarchief Amsterdam

Noodklok

De zittende huurders van de Zomerdijkstraat luiden nu de noodklok. De eigenaar van het complex, woningbouwcorporatie De Key, kreeg toestemming van het stadsdeel om alle 32 atelierwoningen te verkopen zonder enige voorwaarde over het gebruik. Het besluit staat volgens hen haaks op de ambities en het beleid van de gemeente die kunstenaars juist jarenlang ondersteunde met ateliers en broedplaatsen vanuit een ambitie met de 'creatieve stad'. Dat het een rijksmonument betreft, een internationaal bekend voorbeeld van het Nieuwe Bouwen uit de jaren '30 en een van de weinige met dat doel gebouwde atelierwoningen in Nederland, heeft daarbij niets uitgemaakt. De huidige bewoners worden niet bedreigd in hun woon- en werkplek. Wel vinden ze het eeuwig zonde dat hiermee het unieke karakter van het complex verdwijnt en een einde komt aan een traditie. 'Het pand is met veel liefde voor het ambacht en de kunstpraktijk gebouwd voor kunstenaars. Daarom moet het ook in de toekomst voor kunstenaars mogelijk zijn in de Zomerdijkstraat te wonen en te werken.' zegt Alite Thijsen, kunstenaar en een van de bewoners.

Noordzijde Zomerdijkstraat naar een ontwerp van Zanstra, Giesen en Sijmonds. Collectie RCE

Van Karnebeekstraat

Ook in Geuzenveld werden atelierwoningen gebouwd; in de Van Karnebeekstraat, naar een ontwerp van Van Tijen, Boom en Posno. Kunstenaars Wera van den Berg, eerste en inmiddels oudste bewoonster, kan zich de beginjaren aan de Van Karnebeekstraat nog levendig herinneren. 'De zwarte limousines met Japanners met foto toestellen kwamen geregeld voorbij om dit prachtige pand te bewonderen.' Inmiddels is het wachten op de renovatie van dit gemeentelijke monument, die hoognodig is. Als de eigenaar daarvoor geen subsidie kan vinden, worden ook deze atelierwoningen gesplitst en verkocht. Dat daarmee de functie van atelierwoning zal verdwijnen is te verwachten; kunstenaars hebben meestal niet het budget om een woning te kopen.

*Van Karnebeekstraat,
naar een ontwerp van
Van Tijen, Boom en
Posno. Foto:
Erik Swierstra, 2014*

Urban Resort

Stadsdeel Nieuw-West heeft de meeste broedplaatsen van heel Amsterdam. Deze creatieve bedrijfsverzamelgebouwen hebben de afgelopen jaren een invulling gegeven aan leegstaande gebouwen. Directeur van broedplaatsverhuurder Urban Resort, Jaap Draaisma, vertelt het verhaal over zijn stichting, het broedplaatsenbeleid in Amsterdam en de plannen in Nieuw-West. Wat doet Urban Resort? Urban Resort transformeert leegstaand vastgoed in levendige (woon)werkpanden met een publieke functie en een culturele uitstraling. Dat doet de stichting door het hergebruik van panden en het stimuleren van zelfbeheer. Urban Resort werd opgericht in 2006 naar aanleiding van de ontwikkeling en het beheer van het voormalige Volkskrantgebouw. 'Dit is echt onze grote trots; 70 werkplekken voor creatieven binnen de Ring.' Inmiddels beheert Urban Resort 7 panden in Amsterdam en bestaat het team uit 13 medewerkers.

In een broedplaats huren kunstenaars, creatieve zzp'ers en ondernemers een werkplek. De gebruikers zijn heel divers; jong, oud, gevestigd en beginnend. Wat ze gemeen hebben is dat ze een eigen plek zoeken om hun beroep uit te kunnen oefenen. Vaak profiteren ze daarbij van de zakelijke en creatieve interactie met andere broedplaatsgebruikers. Daarnaast heeft Urban Resort een doelstelling met de buurt. Een goed voorbeeld is Broedplaats De Vlucht in Slotermeer, waarin ook het Van Eesterenmuseum is gevestigd. De voormalige klaslokalen doen sinds april 2010 dienst als atelier, kantoor, geluids-, film- of fotostudio.

Maar De Vlucht is er niet alleen voor de huurders, de broedplaats is een centraal punt in de wijk geworden. Het biedt schilderworkshops en bewegingslessen en buurtbewoners kunnen er ruimtes huren voor feesten of vergaderingen. Het Van Eesterenmuseum organiseert rondleidingen langs bekend en minder bekend naoorlogs erfgoed. Broedplaats HW10 aan de Hendrik van Wijnstraat in Slotervaart, de voormalige Pro Rege school uit 1960, volgt hetzelfde concept. Daar organiseren de gebruikers regelmatig workshops, een open atelierroute, community art projecten of naschoolse activiteiten voor kinderen. Op termijn zullen er seniorenwoningen gebouwd gaan worden maar tot het zover is, heeft stadsdeel Nieuw-West aan Stichting Urban Resort de mogelijkheid gegeven om het pand als broedplaats te verhuren.

De voormalige Pro Rege school aan de Hendrik van Wijnstraat, nu Broedplaats HW10

Ook het voormalig centrum voor tandheelkunde in Slotervaart, de ACTA, is sinds 2012 in beheer bij Urban Resort. De komende 10 jaar kunnen er 140 creatieve ondernemers en kunstenaars aan de slag in 77 werkruimtes. Je vindt hier muziekstudio's, decorbouwers, fotografen, een hackersvereniging, ontwerpers, kunstenaars, modeontwerpers, filmmakers, een theaterimpresariaat en meer. De bovenste verdieping is te huur voor studenten. Tegenprestatie voor een kamer tegen een lage huur is een klusverplichting in het pand. Opmerkelijk: op de groenstrook achter het gebouw telen de huurders hun eigen groenten. Als Urban Resort klaar is zijn de collegezalen in broedplaats ACTA getransformeerd tot een eetcafé, een expositieruimte, een podium en een danszaal.

Op stapel staat nog de transformatie van het voormalige bejaardenhuis aan het Surinameplein. Het complex uit 1960 zal worden ontwikkeld tot een broedplaats waar de komende vijf jaar werkruimtes én woon-werkruimtes worden verhuurd. De atelierwoning is dus weer helemaal terug.

*Het voormalig centrum
voor tandheelkunde,
de ACTA*

The Bookstore Project

Ook in project The BOOKSTORE FOUNDATION is 'kruisbestuiving' het codewoord. Het doel van The Bookstore is om kunstenaars de ruimte te bieden om creatieve activiteiten te ontplooiën, elkaar te inspireren én iets te betekenen voor de buurt. Dat doet het project door panden die op de nominatie staan om gesloopt te worden, voor betaalbare huren aan te bieden. Daar staat wel iets tegenover; betrokkenheid bij de buurt.

Oprichtster Johanna de Schipper vertelt hoe haar experiment met een nieuwe invulling voor portiekflats in Osdorp heeft geleid tot Lockwood; een woon-werkproject dat ruimte biedt aan 70 kunstenaars en studenten. Het project wordt ondersteund door woningbouwcorporaties Stadgenoot en Ymere.

De Schipper werkte na haar opleiding tot kunstenaar voor woningbouwvereniging Stadgenoot. In het kader van de Vogelaar- of 'krachtwijken' was ze betrokken bij sociale projecten in de Baarsjes. Toen er acht woningen vrijkwamen in de Kolenkitbuurt kreeg ze de opdracht deze toe te wijzen aan bevlogen en actieve kunstenaars. Er was één voorwaarde: de nieuwe huurders moesten iets terug doen voor de buurt. Met een pilot van 8 woningen ging het project in de

Kledingruilevent SWAP TILL YOU DROP! in THE NOVEL aan de Ernest Staesstraat 7

Kolenkitbuurt in Amsterdam West van start. De opzet was simpel: betaalbare woonruimte voor kunstenaars in ruil voor een betere buurt. De kunstenaar weet uit eigen ervaring hoe belangrijk betaalbare werkruimte is. 'Soms was ik ten einde raad: ik had geen tijd om mijn werk te maken, want de huur van (mijn niet eens zo dure) studio nekte me en elke keer was ik uitgeput.' Het lukte De Schipper de huur laag te houden, onder meer door andere financieringsbronnen aan te boren, zodat de kunstenaars zoveel mogelijk tijd overhouden voor hun werk én voor buurtactiviteiten.

Het project heeft overigens niets met een boekhandel te maken. Juist creatieve ondernemers uit heel verschillende disciplines in de kunst werken er samen. 'Wat mij het meest gelukkig maakt is het bij elkaar brengen van mensen met verschillende achtergronden en nationaliteiten, mensen met een uitgesproken karakter en veel kwaliteit in huis. En dat deze mensen vervolgens door samen te werken tot bijzondere resultaten komen. Geld of geen geld, zij zijn de voedingsbodem van de maatschappij!'

Inmiddels is het bestand woningen van THE BOOK-STORE FOUNDATION gegroeid naar 22 woningen in drie wijken. In elk van die wijken ontwikkelen de kunstenaars leuke activiteiten voor en mét de buurt. Zo beheert The Bookstore twee projectruimtes waar iedereen, dus ook andere kunstenaars, kunnen exposeren. Er zijn twee weggeefwinkels; The Novel aan het Ernest Staesplein en HET BUREAU aan het Karel Doormanplein. In The Shelf vinden zzp'ers een tijdelijke werkplek. Eens per week kunnen kinderen uit de buurt er terecht voor het kinderkookcafé en Trapas geeft tips en hulp bij het repareren van je fiets.

Met haar originele en creatieve invulling van een nijpend probleem biedt The Bookstore een duurzame oplossing in tijden van crisis en teruglopende subsidies. Daarmee is het niet alleen een aanwinst voor Amsterdam maar ook een prachtig voorbeeld van waar sociaal ondernemerschap toe kan leiden. Meer interactie tussen bevolkingsgroepen, meer participatie en meer hergebruik. Misschien wel de 'reuring' die Van Eesteren voor ogen stond.

Meer lezen

Zomerdijkstraat (Wikipedia, zie ook de doorverwijzingen)

www.wikipedia.org

Stadsgezichten: Atelierwoningen Van Karnebeekstraat
(Het Parool)

www.parool.nl

Urban Resort

www.urbanresort.nl

The BOOKSTORE

www.bookstoreproject.nl

Colofon

Tekst: Anna Ietswaart

Beeld: Rechthebbenden van beeldmateriaal kunnen
contact opnemen met het Van Eesterenmuseum.

Vormgeving: anoukjhanson.nl

Datum: 1 december 2014

Van Eesterenmuseum **Amsterdam**

Burgemeester de Vlugtlaan 125

www.vaneesterenmuseum.nl

info@vaneesterenmuseum.nl

